

Språklig och biologisk mångfald hör ihop

MARTINA HUHTAMÄKI

Det finns ett samband mellan språklig mångfald och biologisk mångfald. Inom ett område där det finns många arter finns det i allmänhet också många olika språk, och på de platser där den biologiska mångfalden är hotad löper också små språk risk att dö ut. Det var huvudbudskapet i Suzanne Romaines föreläsning *Where have all the languages gone?* på Helsingfors universitet den 19 januari.

Största delen av världens språk talas på arttäta områden. Till de länder som har den största språkliga mångfalden hör Papua Nya Guinea. I landet talas över 860 språk, samtidigt som där finns ett stort regnskogsområde med över 22 000 växtarter och 200 däggdjursarter. En stor del av arterna är endemiska, dvs. de förekommer bara där. De 6,5 miljoner invånarna utgör knappt en procent av hela världens befolkning, medan antalet språk utgör tretton procent av världens språk.

Det här verkar vara ett typiskt mönster, att samma område uppvisar både språklig och biologisk mångfald. Sådana områden är Polynesien, Sydostasien, Centralamerika, Amazonas och Kongodeltat, alltså tropiska och subtropiska områden. En möjlig förklaring är att också små grupper av människor är självförsörjande och inte behöver ha så mycket kontakt med sina grannar. Flera av områdena har också svårframkomlig terräng. I Europa talas däremot cirka tre procent av världens språk, och språken är också rätt

nära släkt med varandra – till skillnad från i Papua Nya Guinea där språken hör till många olika språkfamiljer.

Utrotningshotade arter – och språk

Områdena med stor språklig och biologisk mångfald är i många fall fattiga och utsatta vid globaliseringen. När den biologiska mångfalden störs kan samhällen snabbt förändras och språk försvinna. Det innebär att små språk ofta är hotade på samma platser där arter är utrotningshotade. Därför borde man i arbetet för att skydda växt- och djurarter även ta språken i beaktande. Det som är bra för växt- och djurarter är enligt Suzanne Romaine också bra för människor. När ursprungsspråk bevaras skyddas också kulturen, som kan innehålla kunskap om hur man lever på ett biologiskt hållbart sätt inom ett visst område.

Tidigare har antalet språk enligt Suzanne Romaine hållits konstant genom att nya språk uppstått i den takt äldre språk dött ut. Förr levde människor i små grupper, och ingen kultur och inget språk bredde ut sig på bekostnad av de andra. De senaste femhundra åren har emellertid små språk blivit hotade överallt i världen. Till en början bidrog jordbruket till att människor samlades i större samhällen. Sedan spred kolonialismen vissa språk över ett stort område, och industrialiseringen fortsatte samma utveckling. I dag medverkar massmedierna och globaliseringen av ekonomin till att några stora språk dominerar

över de små språken.

Till de största språken i dag hör mandarin-kinesiska, spanska, engelska, arabiska och hindi medan små språk talas av ursprungsbefolkningen i exempelvis Australien, Stilla havet, Amerika och i Kaukasus. De minsta språken kan ha så lite som under tio talare och är därför mycket sårbara. Beroende på hur man räknar kan cirka 30 procent eller så många som 90 procent av språken vara hotade av utrotning.

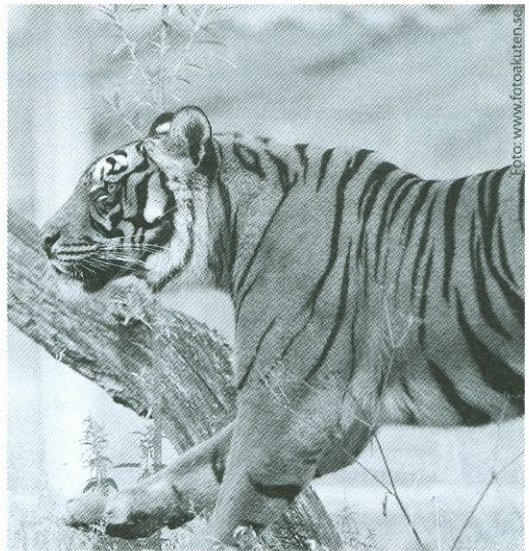
Språkbevarande faktorer

Det finns enligt Suzanne Romaine tre faktorer som avgör om ett språk är hotat eller inte. För det första måste ett språk föras vidare till nästa generation för att det ska överleva – om barnen inte lär sig språket är det dödsdömt. Till exempel finns det inga talare under sextio år som talar något av ursprungsspråken i Kalifornien. För det andra är ett språk beroende av stöd från staten. Att språket är officiellt språk i det land eller de länder där det talas utgör en bevarande faktor. Av världens nästan 7 000 språk är ungefär hundra officiellt språk i något land. Engelska är officiellt språk i över sjuttio länder, vilket bidrar till dess starka ställning. Dessutom är det viktigt att språket används på alla områden i samhället.

För det tredje har storleken på språket en stor betydelse, eftersom små samhällen är mer utsatta än stora. Ett språk med under tio talare är mycket utsatt, vilket gäller några av ursprungsspråken i Kalifornien. Det är ändå svårt att säga hur stort ett språk ska vara för att vara tryggt. Storleken är trots allt inte den enda avgörande faktorn. Ett språk som quechua i Sydamerika har 12 miljoner talare men är ändå hotat, medan isländska som talas av cirka 300 000 personer har en stark ställning.

Varför är det viktigt att bevara språklig mångfald?

Suzanne Romaine presenterade tre orsaker till att det är viktigt att bevara den språkliga mångfalden. Genom att forska i olika typer av språk kan man lära sig mer om mänskligt tänkande, och därför är det en fördel om det finns så många

Den bengaliska tigern är utrotningshotad i likhet med många små språk.

språk som möjligt. Ett visst språk innehåller dessutom ofta viktig information om hur man lever på det område där språket används. När man vill bevara den biologiska mångfalden inom ett område ska man därför inte jaga bort ursprungsbefolkningen, utan utnyttja den kunskap de har om ekosystemet. Ytterligare en orsak till att bevara utrotningshotade språk är att man inte kan skilja på språk å ena sidan och människors identitet, kulturarv, välbefinnande och rättigheter å andra sidan. Den sista orsaken tycker Suzanne Romaine är den viktigaste.

Suzanne Romaine är professor i engelska vid University of Oxford sedan 1984. Hon har forskat i och gett ut publikationer inom bland annat sociolingvistik och historisk lingvistik, t.ex. mångspråkighet, språklig variation, språkförändring och språkkontakt.

För Unesco har hon skrivit en rapport om hur språkpolitik påverkar utrotningshotade språk. För tillfället är hon med i ett tvärvetenskapligt projekt som jämför biologisk mångfald i världen med språklig mångfald. Det ämnet behandlas också i *Vanishing Voices. The Extinction of the World's Languages* (2000), skriven tillsammans med Daniel Nettle.